

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เป็นสัตว์โลกซึ่งถือกำเนิดขึ้นมาในท่ามกลางกระบวนการของธรรมชาติบนพื้นพิภพ เช่นเดียวกับสัตว์โลกชนิดอื่นๆ แต่ประสบการณ์ของชีวิตโดยธรรมชาติของมนุษย์ที่ถือเป็นบทเรียนอันสำคัญ ได้มีการปรับปรุงพัฒนาแก้ไขสืบต่อกันมาไม่ขาดสาย เป็นการแสดงออกถึงอารยธรรมทางปัญญาที่เจริญก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ และประสบการณ์ของชีวิตก็มีการถ่ายทอดปลูกฝังสิ่งที่มีคุณค่าสิ่งที่ดีงาม และค่านิยมอันถูกต้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับชีวิตที่เหมาะสมมาตลอด ในด้านสุนทรียภาพ อารมณ์ในสิ่งสุนทรีย์ของมนุษย์ก็มีมาตั้งแต่แรกเริ่มแล้วเช่นกัน พฤติกรรมแห่งอารมณ์ทางสุนทรีย์นั้น ก็ได้มีการปรับระดับให้สูงขึ้นและประณีตยิ่งขึ้นเช่นกัน ซึ่งเรียกว่าเป็นความสามารถในการฝึกฝนรสนิยมให้สูงขึ้น ดังนั้นพฤติกรรมแห่งอารยธรรมทางปัญญาอันได้แก่เหตุผลและความสำนึกถึงคุณค่าของสิ่งต่างๆ นั้นเอง ที่ทำให้มนุษย์ผิดจากสัตว์โลกชนิดอื่นๆ ซึ่งดำรงชีวิตอยู่ด้วยสัญชาตญาณโดยธรรมชาติ เหตุนี้ความเข้าใจของมนุษย์จึงถือว่าตนเป็นสัตว์โลกที่ประเสริฐกว่าสัตว์โลกชนิดอื่นๆ ส่วนอารมณ์ทางสุนทรีย์นั้นก็ได้มีการร่วมประสานและพัฒนาออกมาเป็นงานศิลปะทุกชนิด (พวง มีนอก, 2530, หน้า 1) พฤติกรรมการใฝ่รู้ของมนุษย์ในเรื่องของวิทยาศาสตร์และศิลปะมีมากขึ้นจนไม่มีขอบเขต ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ต่างๆ ให้ประโยชน์ใช้สอยทางกายแก่มนุษย์ ตั้งแต่หมวกที่สวมอยู่บนศีรษะลงไปถึงสิ่งที่ใช้กับเท้าคือ รองเท้า ครอบคลุมปัจจัยที่มนุษย์ต้องการเป็นอันดับแรก ดังนั้นความรู้ทางวิทยาศาสตร์จึงได้เปรียบความรู้ทางศิลปะ ซึ่งความรู้ทางศิลปะให้ประโยชน์ทางด้านจิตใจมากและจะนับเนื่องเป็นปัจจัยที่ห้าก็ต่อเมื่อมนุษย์ได้ปัจจัยสี่พร้อมแล้วเท่านั้น แต่หากตระหนักให้ดีแล้วการใฝ่รู้ที่ให้ประโยชน์ทางกายและทางจิตใจให้แก่ตนเองชีวิตจะสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นอย่างยิ่งต้องสร้างให้มนุษย์หรือบุคคลของชาติเหล่านั้นให้เป็นผู้ที่สมบูรณ์ดังคำกล่าวที่ว่า “สะอาดกายเจริญวัย สะอาดใจเจริญสุข” ซึ่งต้องการมีการพัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญาและด้านจริยธรรมตั้งแต่เด็กเพราะเป็นปัจจัยที่สำคัญอันจะนำไปสู่การตัดสินใจคุณค่าต่างๆ ของบุคคลนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นสุนทรียภาพก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้คนที่สมบูรณ์ ดังจะเห็นได้จากความสำคัญต่อไปนี้

ฌาคส์ เดอลอร์ส (1996, หน้า 29) ได้กล่าวไว้ว่า ความสามารถพิเศษของมนุษย์ที่อยู่ในตัวบุคคลดุจดังขุมทรัพย์ ได้แก่ ความสามารถในการจำ การคิดใช้เหตุผล การมีจินตนาการ ความสามารถทางร่างกาย ความมีสุนทรียภาพ ความถนัดในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น และการมีบุคลิกภาพที่เป็นเสน่ห์โดยธรรมชาติของผู้คน ซึ่งความสามารถพิเศษเหล่านี้ล้วนเน้นย้ำถึงความจำเป็นที่มนุษย์จะต้องรู้จักตัวเองให้มากยิ่งขึ้น เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2539, หน้า 14 -15) กล่าวว่า การสร้างทรัพยากรมนุษย์ให้กลายเป็น “ขุมทรัพย์แห่งสติปัญญา” จึงเป็นเรื่องสำคัญมากและเป็นหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงของผู้บริหารประเทศ การสะสมคลังแห่งสติปัญญานี้ต้องเริ่มตั้งแต่เยาว์วัยโดยผ่านการรับมรดกจากคนรุ่นก่อน ด้วยวิธีการถ่ายทอดความรู้ ความคิด การดำเนินชีวิต และการพัฒนาสหวิวัฒนาการต่างๆ ให้เกิดผลผลิตเป็นบุคลากรของประเทศที่ทรงคุณค่ามหาศาล ให้มีลักษณะของความเป็น “คึกฉิบ” หรือปัญญาชนที่มีคุณภาพอย่างสมบูรณ์ ลักษณะสำคัญของ “คึกฉิบ” ข้อหนึ่ง คือ มีรสนิยมดี หมายถึง ต้องเป็นผู้ที่รู้ว่าอะไรเหมาะสมอะไรควรและรู้ค่าของสิ่งที่มีค่า ก่อนที่จะตัดสินใจความดีงามของอะไรต้องศึกษาให้รู้ซึ่งถึงคุณค่าที่มีอยู่จริงในสิ่งนั้นเสียก่อน

การเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้จัดหมวดประสบการณ์ในการเรียนรู้ไว้ 5 กลุ่ม คือ กลุ่มทักษะเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ และกลุ่มประสบการณ์พิเศษ (กรมวิชาการ, 2532, หน้า 2) ซึ่งกลุ่มประสบการณ์สร้างเสริมลักษณะนิสัยมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาค่านิยม เจตคติ พฤติกรรม และบุคลิกภาพ เน้นการเป็นคนช่างคิดช่างทำ และปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้ โดยใช้กิจกรรม จริยศึกษา ศิลปศึกษา พลศึกษา ดนตรีและนาฏศิลป์ ลูกเสือ-เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้นำเพื่อประโยชน์ จากจุดมุ่งหมายดังกล่าวจึงต้องมีการปลูกฝังคุณลักษณะและในคุณลักษณะของข้อหนึ่งได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า มีความรู้ ความเข้าใจ ในหลักการเกี่ยวกับความดี ความงาม การรักษาสุขภาพกายและจิต (กรมวิชาการ, 2532, หน้า 55)

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหลักสูตรสำหรับจัดการศึกษาในระบบจำนวนเวลา 12 ปี ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีจุดหมายให้ผู้เรียนมีพัฒนาการที่สมดุลทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย สังคม และปัญญา ซึ่งให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ดังข้อที่ 2 คือ มีสุขภาพ และบุคลิกภาพ มีสุนทรียภาพ (กรมวิชาการ, 2541, หน้า 1-4) จะเห็นได้ว่า ความชัดเจนของหลักสูตรเกี่ยวกับสุนทรียภาพหรือความงามมีมากขึ้นเป็นลำดับ

สุนทรียศาสตร์หรือสุนทรียภาพ ได้มีผู้อธิบาย และให้ความหมายไว้หลายท่านดังนี้ สอนศรีศรีแพงพงษ์ (2534, หน้า 2-3) ได้ให้ความหมายและจำแนกได้เป็น 3 คำ คือ สุนทรีย หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับความนิยมความงาม สุนทรียภาพ หมายถึง ความรู้สึกถึงคุณค่าของสิ่งที่ยามและความเป็นระเบียบของเสียงและถ้อยคำที่ไพเราะ สุนทรียศาสตร์หมายถึงวิชาว่าด้วย ความนิยม ความงาม จะเห็นได้ว่าเป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน เป็นปรัชญาที่ว่าด้วยความงามที่เกี่ยวกับความรู้สึกละเอียดอ่อนในความงาม ความงามนี้มีอยู่ในธรรมชาติและในงานที่มนุษย์สร้างขึ้น สิงห์ทน คำชาว (2519, หน้า 277-278) เป็นอีกผู้หนึ่งที่ให้ความหมายไว้ว่า สุนทรียศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความงาม ความงามเป็นทั้งจิตวิสัย และวัตถุวิสัย คือ ทั้งขึ้นอยู่กับจิตและขึ้นอยู่กับวัตถุประกอบกัน ตำแหน่งแห่งความงามมิใช่อาศัยจิตหรืออาศัยวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น มันมีอยู่ทั้งในสิ่งแวดล้อมและในจิตของมนุษย์เราที่มันมีอยู่ในจิต ได้แก่ การที่จิตกระทำปฏิกิริยาแก่สิ่งแวดล้อม พวง มีนอก (2530, หน้า 2) ได้พูดถึงสุนทรียศาสตร์ว่า เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความรู้เรื่องความงามโดยเฉพาะความงามมีธรรมชาติที่แตกต่างจากสิ่งที่สวยงาม กล่าวคือ ความงามมิใช่สิ่งที่ยาม นั่นเอง แต่การกล่าวถึงความงามจึงต้องกล่าวถึงสิ่งที่ยามด้วย เช่น เมื่อเราพูดถึงความงามของดอกไม้ ความงามก็คือความงาม ดอกไม้ก็คือดอกไม้ แต่เมื่อเอาความงามไปไว้กับดอกไม้ก็เป็นความงามของดอกไม้ เอาความงามไปไว้กับผีเสื้อก็เป็นความงามของผีเสื้อ เป็นต้น

การละเล่นพื้นบ้านหรือเกมพื้นบ้าน หมายถึง การเล่นที่เด็กๆ เล่นกันในท้องถิ่นแต่ละบ้าน เป็นการเล่นที่มีการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ หรือลัทธิธรรมเนียมของหมู่บ้าน หรือชนเผ่าต่างๆ เป็นการเล่นที่แสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น แสดงถึงวัฒนธรรมประเพณีที่มีมาแต่โบราณ (พีระพงศ์ บุญศิริ และมาลี สุรพงศ์, 2536, หน้า 155)

ดังนั้นการละเล่นพื้นบ้านจึงเป็นการเล่นอย่างหนึ่งที่มีตามท้องถิ่นนั้นๆ

นอกจากนี้ยังมีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาที่สำคัญๆ เช่น ปิอาเจท์ (Piaget) ชัททัน-สมิทธิ์ (Sutton-Smith) สคาร์ฟ (Scarfe) เป็นต้น (อ้างใน วิราภรณ์ ปนาทกุล, 2531, หน้า 16-17) ได้ให้ความคิดเห็นต่อการเล่นของเด็กไว้ดังนี้

ปิอาเจท์ (Piaget) ได้ให้ความเห็นต่อการเล่นของเด็กไว้ว่า การเล่นเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาทางด้านสติปัญญาให้แก่เด็ก และการเล่นจะพัฒนาไปตามลำดับของพัฒนาการทางสติปัญญา ตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยเด็กตอนปลาย

ชัททัน-สมิทธิ์ (Sutton-Smith) มีความเห็นว่าพฤติกรรมการเล่นของเด็กนั้นเป็นพฤติกรรมที่มีความซับซ้อน และมีความต่อเนื่องของการใช้ทักษะทางกายและทางความคิดซึ่งจะเปลี่ยนไปตามพัฒนาการของเด็ก การเล่นจึงเป็นการชี้วุฒิภาวะทางร่างกาย ทางสมอง ทางบุคลิกภาพและทางสังคมของเด็กได้

สคาร์ฟ (Scarfe) ให้ความสำคัญว่าการเล่นของเด็ก คือ วิธีการค้นพบโลกใหม่ เป็นการทดลองให้เด็กสร้างสัมพันธ์ของตนเองกับโลกโดยรอบ การเล่นทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ และยังช่วยให้เด็กสามารถปรับตัวเข้ากับโลกได้ดียิ่งขึ้น ทั้งในชีวิตการทำงานและยังช่วยฝึกทักษะที่จำเป็นของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล่นทำให้เด็กมีความมั่นใจและค้นพบตัวเองที่ละน้อย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534, หน้า 13-14) ได้กล่าวว่า การละเล่นช่วยพัฒนาเด็กดังนี้

1. ทางด้านร่างกาย เกมและการละเล่นเป็นการใช้พลังงานส่วนเกินในร่างกายของเด็ก เป็นการฝึกกล้ามเนื้อให้ทำงานประสานกันอย่างมีประสิทธิภาพ
2. ทางด้านอารมณ์และจิตใจ เกมและการละเล่นจะช่วยให้เด็กเกิดการพัฒนาทางอารมณ์และจิตใจให้มั่นคงแข็งแรง รู้จักปรับอารมณ์ให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมและการเล่นจะช่วยลดความซับซ้อนใจของเด็ก
3. ทางสังคม เกมและการละเล่นจะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการด้านความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เป็นการเรียนรู้ที่จะอยู่รวมกันรู้จักบทบาทสมาชิกในกลุ่ม ฝึกการสมาคมและนำเด็กในเรื่องของการปรับตัว
4. ทางสติปัญญา เกมและการละเล่นถือว่าการฝึกการเรียนรู้ด้วยตนเองของเด็ก เป็นการฝึกในเรื่องการคิดริเริ่มสร้างสรรค์และส่งเสริมการเงินตนาการของเด็ก

ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud, อ้างใน อมร โสภณวิเศษฐ์วงศ์, 2520, หน้า 270) ได้กล่าวว่า การเล่นและศิลปะเป็นการแสดงออกทางจินตนาการ เมื่อคนเราโตขึ้นก็เลิกเล่นอย่างเด็กและสร้างความผันแทนการเล่นใช้เวลาในการฝันทั้งตื่นและสร้างศิลปะ ในการสร้างศิลปะนั้น จิตสำนึกกับจิตใต้สำนึกทำงานร่วมกัน การฝันทั้งตื่นและศิลปะช่วยป้องกันมิให้ความต้องการที่รุนแรงต่างๆ เช่น ความต้องการทางเพศที่ถูกเก็บกดไว้ แสดงตัวออกมาโดยตรง แต่แสดงออกมาในรูปศิลปะ

เฮอริเบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spenser, อ้างใน อมร โสภณวิเศษฐ์วงศ์, 2520, หน้า 269) “ศิลปะ คือ การแสดงพลังงานส่วนเกินออกมา เช่นเดียวกับการเล่น ศิลปะเป็นการแสดงออกของอำนาจและเสรีภาพตามธรรมชาติของมนุษย์”

ศิลปะแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 3 ประเภทคือ (เกิร์ต นูญเจือ, 2522, หน้า 4-5)

1. ทัศนศิลป์ (Visual art) ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม
2. จินตศิลป์ (Imagination) ได้แก่ ดนตรี และวรรณคดี
3. ศิลปะผสม (Mixed art) ได้แก่ ลีลาศ การละคร และภาพยนตร์

จากความหมายและการจัดประเภทของศิลปะ การละเล่นพื้นบ้านอาจจัดอยู่ในขอบข่ายของศิลปะได้

ศิริลักษณ์ ศรีกมล (2535, หน้า 3) กล่าวว่าศิลปะ “ช่วยปลูกฝังความรักในความงามสร้างเสริมรสนิมที่ดี มีความชื่นชมในสุนทรีย์ภาพ ซึ่งมีผลทางด้านจิตใจและอารมณ์” และโอภาส บุญครองสุข (2535, หน้า 89) ยังได้กล่าวไว้ว่า การเรียนศิลปะศึกษาจุดมุ่งหมายที่สำคัญประการหนึ่งคือ การปลูกฝังให้เด็กมีสุนทรีย์ภาพ

จากความหมายและความสำคัญดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้มีความคิดเห็นสอดคล้องและเห็นถึงประโยชน์ที่พึงจะได้รับจากการพัฒนาสุนทรีย์ภาพให้กับนักเรียน โดยใช้การละเล่นพื้นบ้านในการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคนให้สมบูรณ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์และใช้การละเล่นพื้นบ้านเพื่อพัฒนาสุนทรีย์ภาพ
2. เพื่อเปรียบเทียบสุนทรีย์ภาพของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ก่อนและหลังการใช้การละเล่น

พื้นบ้าน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากร คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2543 จำนวน 6 ห้องเรียนของกลุ่มโรงเรียนอุดรสันติ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. การละเล่นพื้นบ้านเพื่อพัฒนาสุนทรียภาพ เน้นการละเล่นพื้นบ้านชนิดที่มีบทร้องและไม่มีบทร้องที่สามารถเล่นได้ทั้งในร่มและกลางแจ้ง ที่ได้จากการวิเคราะห์ให้มืองค์ประกอบความงามของสุนทรียศาสตร์ จำนวน 20 กิจกรรม

สมมติฐานของการวิจัย

สุนทรียภาพของนักเรียนหลังการใช้การละเล่นพื้นบ้านสูงกว่าก่อนใช้การละเล่นพื้นบ้าน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. สุนทรียภาพ หมายถึง ความพึงพอใจ ความเพลิดเพลินและรู้คุณค่า ซึ่งเป็นความงามที่มีต่อการละเล่นพื้นบ้าน

ความพึงพอใจ หมายถึง การยอมรับด้วยความชอบใจมีความเต็มใจในการละเล่นพื้นบ้าน และนิยมที่จะเล่นการละเล่นพื้นบ้าน

ความเพลิดเพลิน หมายถึง การเล่นการละเล่นพื้นบ้านที่ทำให้เกิดความสนุกสนาน และก่อให้เกิดความสุข

รู้คุณค่า หมายถึง การรู้คุณค่าของการละเล่นพื้นบ้านทั้งภายนอก ได้แก่ คุณค่าที่ให้ผลต่อร่างกาย และภายใน ได้แก่ คุณค่าที่ให้ผลต่อจิตใจ

2. การละเล่นพื้นบ้าน หมายถึง กิจกรรมการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยทั้งในร่ม และกลางแจ้ง ที่มีทั้งบทร้องและไม่มีบทร้องที่มีองค์ประกอบความงามของสุนทรียศาสตร์คือ ความสมบูรณ์ ความได้สัดส่วนที่เหมาะสม และความเป็นเอกภาพ

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้แนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับครูผู้สอนที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาสุนทรียภาพให้กับนักเรียน

2. เป็นการเล็งเห็นถึงคุณค่าของการละเล่นพื้นบ้านไทย